

Gypsy's home in Bucharest. Foto: Jake Stimpson

DE VERLIEZERS VAN HET POST-SOCIALISME

Roemenen moesten een tumultueuze overgang van socialisme naar een parlementaire democratie trotseren. Deze transitie ging gepaard met geweld, ingrijpende bezuinigingsmaatregelen en decentralisatie van bestuurstaken. De nieuw gekozen regering zou spoedig minder oog hebben voor schrijnende stedelijke problematiek. Ferentari, een etnisch gesegregeerde wijk in Boekarest, belichaamt de schaduwzijde van het post-socialistische tijdperk.

Boekarest is een stad die ik vanaf 1990 veelvuldig heb bezocht. Mijn moeder is er geboren en mijn vader heeft daar zijn studentenjaren versleten. Wat mij aanvankelijk vooral bijbleef was de aangrijpende ruwheid en de fascinerende, bijna schizofrene mix van bouwstijlen die samenklonteren boven de breuklijn tussen occidentalisme en oriëntalisme. Met dit beeld beperk ik mijzelf echter tot de fraaie, kalme en recentelijk opgebloeide buurten in de binnenstad en Noord-Boekarest. Waar dit artikel juist verder op in gaat, is het gedeelte van de stad dat het zowel voor, maar vooral na 1989 minder rooskleurig is vergaan. Dit betreft de fabriekswijken met kleine en slecht gebouwde arbeidersflats in Zuid-Boekarest. Ook deze wijken zijn grotendeels het resultaat van Ceaușescu's beruchte planologische systematiseringen, en maken deel uit van de alomtegenwoordige 'concrete jungle' van de stad. Deze systematiseringen uit de jaren zeventig en tachtig waren bedoeld om alle Roemeense steden en dorpen te reorganiseren, verstedelijken en uiteindelijk gelijkvormig te maken. Maar verdwenen tijdens het socialisme de oude klassen- en rassenverschillen ook daadwerkelijk? En wat voor impact heeft de nieuwe periode van democratie gehad op de woonsituatie van vele Roma?

Socialistische decepties

In Boekarest hebben sinds de jaren zeventig grote delen van de bestaande stad moeten wijken door planologische interventies. Het systematiseringsplan voor Boekarest was ronduit utopisch: alle klassenverschillen die vereeuwigd waren in het vooroorlogse stedelijk weefsel (centrum/periferie, samenhang/segregatie, overgang van bouwstijlen) moesten weggeruimd en vervangen worden door Corbusiaanse hoogbouwprojecten. Tegelijkertijd

Wat gebeurde er daadwerkelijk in de 25 jaar Ceaucescu?

moesten etnische minderheden (voornamelijk de Roma) evenredig verspreid worden over de nieuwe wijken en zodoende assimileren met de Roemeense meerderheid. De gedachtegang achter deze omvangrijke en modernistische stadsvernieuwing was dat de culturele en religieuze identiteit van de Roemeense bevolking, die grotendeels doof was voor de socialistische utopie, verzwakt moest worden

zodat het land eindelijk kon ontwikkelen. Vervolgens zou de nieuw gebouwde socialistische stad de emancipatie van de sociale onderklasse verzekeren, aldus de Roemeense planologen toentertijd aan de tekentafels.

In het zuidelijke gedeelte van Ferentari verschenen krottenwoningen...

Maar wat gebeurde er daadwerkelijk in de 25 jaar Ceaușescu? Er werd inderdaad meer gebouwd dan in de gehele voorafgaande Roemeense geschiedenis en het land werd bezaaid met fabrieken, wegen en hoogbouw. Toch betekende dit niet direct dat eeuwenoude klassenverschillen en sociale en etnische segregatie tot het verleden behoorden. In wezen leek de opzet van het nieuwe Boekarest verdacht veel op die uit het verleden: ruime appartementen en veel groenvoorziening in de noordelijke en centrale wijken, en kleine arbeiderswoningen en enorme fabrieken in het zuiden van de stad. De sociaal-ruimtelijke structuur bleef dus nagenoeg onveranderd en blijft tot vandaag de dag zichtbaar door de concentratie van 'confort 3' woningen in de zuidelijke wijken versus 'confort 1' in Noord-Boekarest. Confort 1 appartementen zijn doorgaans na 1977 gebouwd, bestaan uit twee tot vier kamers en hebben een vloeroppervlak variërend tussen de 55 en 100m². De confort 3 appartementen zijn vaak ouder, slechter geïsoleerd en hebben in de regel een vloeroppervlak van onder de 23 m². De lokale Roma bleven voornamelijk in het zuiden van de stad leven, waar ze veelal in grote fabrieken werkzaam waren. Ook de emancipatie-doelen bleken niet uitvoerbaar; vele Roma zouden ongeletterd of slecht opgeleid blijven en de zware en gevaarlijke functies in fabrieken uitoefenen.

Ferentari als toevluchtsoord

De ideologische omwentelingen van 1989 luidden een terugtrekking van de overheid in. En deze ontwikkeling was niet eens zozeer omdat het volk zo fel gekant was tegen het socialisme. Het lijkt aannemelijker dat een groot gedeelte van de bevolking haar onvrede uitte over de barre omstandigheden waarin het land verkeerde. Het socialistische model in Roemenië implodeerde door haar ongeschikte en wrede organisatie. De directe gevolgen hiervan waren al ver voor de revolutie voelbaar; stroomuitval, geen verwarming in de winter, lege schappen in de winkels en de voortdurende angst voor de afluisterpraktijken en onaangekondigde invallen van de inlichtingendiensten (de securitate). Dusdanige erbarmelijke condities strookten niet met ontwikkelingsidealen en prognoses van Ceaușescu en verklaren grotendeels de geweldseruptie in het najaar van 1989. Tijdens de overgang naar de vrije markteconomie werd Roemenië geconfronteerd met een 'reality check'. De industrie was ouderwets en produceerde ongewilde producten. Veel fabrieken sloten daarop hun deuren en dit zou spoedig leiden tot hyperinflatie, werkloosheid en een dalend nationaal inkomen. De nieuwgekozen democratische regeringen besloten daarop, onder druk van internationale instanties (WTO, Wereldbank EEG), de financiën op orde te krijgen met als doel de handelspositie te versterken. Deze drastische bezuinigingen zouden onder meer leiden tot een totale bouwstop van staatshuisvesting. Het onderhoud van bestaande sociale woningen werd volledig verwaarloosd,

en het grootste gedeelte van de staatswoningen werd voor lage prijzen weggegeven. Derhalve zakte een aanzienlijk gedeelte van de bevolking ver door de armoedegrens en zag zich genoodzaakt te verhuizen in geval het geen geld had om de huur te betalen of voormalige staatswoningen over te nemen. Door dit proces ontstond ook een woning-mismatch (vertaling van 'housing mismatch') tussen woonoppervlak en gezinsgrootte: overbevolking in kleine, krakkemikkige woningen versus leegstand en lage bevolkingsconcentraties in betere delen van de stad. In Boekarest betrof deze mismatch vooral laagopgeleide, berooide en perspectiefloze Roma die zonder werk kwamen te zitten en in grote gezinnen leefden.

... en werden er onder grote warmwaterpijpleidingen hutten gebouwd

Deze mismatch was voelbaar in zuidelijke wijken Berceni en Rahova en in Noord-Ferentari waar voornamelijk 'confort 2' of grotere 'confort 3' appartementen te vinden zijn (tussen 23 en 60m²). Deze appartementen waren in veel gevallen voor arme Roma gezinnen te duur in onderhoud, ofwel onmogelijk over te nemen. Zij werden zodoende door geldgebrek uit hun woning geplaatst. Het bemachtigen van een klein appartement in Zuid-Ferentari was vervolgens dikwijls het laatste redmiddel tegen een zwerversbestaan. De wijk, die vlak onder de zuidelijke lus van grote fabrieken ligt, bestaat grotendeels uit kleine, vrijstaande woningen, met daartussen flatgebouwen. De 'confort 3' appartementen in deze flatgebouwen waren oorspronkelijk gebouwd voor militairen en fabrieksarbeiders en hebben daarom een zeer kleine vloeroppervlakte van 14 tot 20m². Deze kleine appartementen kwamen vlak na de revolutie grotendeels leeg te staan doordat het leger drastisch inkromp en de meeste fabrieken hun deuren sloten (waardoor nagenoeg alle alleenstaande arbeiders wegrokken). Dientengevolge werden de flats door de gemeente aangewezen als sociale huur- en koopwoningen. Nadat alle appartementen gevuld waren met grote en arme gezinnen ging het met Ferentari snel bergafwaarts.

Wanorde en verval

De decentralisatie van overheidstaken naar de lokale deelgemeente bleek desastreuze gevolgen te hebben. De onderhoudssubsidies werden stopgezet en het toezicht op de wijk verdween door een gebrek aan geldmiddelen en mankracht volledig. Dit laatste heeft volgens lokale wethouders goeddeels te maken met de herindeling van Boekarest in stadsdelen (sectoren). Alle nieuwe stadsdelen kregen volledige budgettaire autonomie over de belastinginkomsten. Daardoor heeft bijvoorbeeld de rijke sector 1 (ook wel 'capitala capitalei' of 'de hoofdstad van de hoofdstad' genoemd) in Noord-Boekarest momenteel een jaarlijks budget dat zes keer groter is dan sector 5, waarin Ferentari zich bevindt.

Vele flatgebouwen in Ferentari werden dus voornamelijk door arme Roma bewoond. Eveneens werden veel woningen gekraakt of overgenomen door de lokale huisjesmelkers (de Camatari; een lokale maffia bende die onder andere leningen verstrekken tegen woekerrentes en woningen als onderpand gebruiken), waardoor officiële verenigingen van huurders en eigenaren geen bestaansrecht hadden.

Dominic Teodorescu (dominic.teodorescu@kultgeog.uu.se) is promovendus aan de Universitet van Uppsala. Zijn proefschrift gaat over etnische segregatie van Roma in Boekarest. In zijn etnografisch onderzoek bezoekt hij veelvuldig Ferentari, spreekt daar lokale bewoners zoals op de foto, en geeft hij vrijwillig les op een lokale basisschool.

Bewoner van Ferentari. Foto: Dominic Teodorescu

Deze verenigingen, die alleen tot stand kunnen komen wanneer alle inwoners over legale koop- en huurcontracten beschikken, deden tot voor kort in Roemenië niet heel veel meer dan het innen van belastinggeld en openstaande gas-water-licht rekeningen, en het uitvoeren van strikt noodzakelijke reparaties. Desalniettemin voorkwamen de verenigingen wel dat het overgrote gedeelte van de flatgebouwen ernstig verpauperden en ten prooi vielen aan krakers. In Ferentari lag het lot van een flatgebouw veelal volledig in handen van de inwoners en de samenwerking tussen goedwillende gezinnen. Die samenwerking heeft niet kunnen voorkomen dat het meeste straatmeubilair als oud ijzer werd verkocht, straten bezaaid raakten met afval, complete flatgebouwen vrijhavens werden voor drugshandelaren en prostitutie en buurtruzies aan de orde van de dag waren. Daarnaast bouwden mensen balkons zonder vergunning, werd stroom op grote schaal getapt, zouden veel plantsoenen en aanzienlijke delen van straten eigenhandig geprivatiseerd worden tot parkeerplaatsen en voortuintjes, verschenen er in het zuidelijke gedeelte van de wijk krottenwoningen en werden er onder grote warmwaterpijpleidingen hutten gebouwd.

Vooruitzichten

Door deze precare staat in bepaalde straten van de wijk is de reputatie van een veel groter gebied geschaad. Desalniettemin moet gesteld worden dat het recentelijk beter gaat met de wijk. Drugsgebruik, prostitutie, huisjesmelkerij, kraken en nieuwe HIV-gevallen komen de laatste jaren veel minder voor en inmiddels zijn ook alle straten geasfalteerd. De gemeente voert sinds 2012 een zero-tolerance beleid tegen drugshandelaren en politiewagens patrouilleren beduidend vaker door de wijk. Bovendien is de gemeente begonnen met het renoveren van de flatgebouwen. Tot 2012 moesten de bewoners twintig procent van de renovatiekosten zelf dekken. Maar door aanzienlijke externe druk en vrijgekomen nationale en Europese fondsen is de deelgemeente eindelijk overstag gegaan en

begonnen met het kosteloos renoveren van de verpauperde flatgebouwen. De kanttekening die hierbij geplaatst moet worden, is dat een succesvolle modernisering alleen kan plaatsvinden wanneer alle inwoners geregistreerd staan bij de gemeente. Hierdoor rijst de prangende vraag wat er met alle krakers en illegale huurders zal gebeuren wanneer ook de laatste overgebleven flats gerenoveerd worden, dan wel vervangen door nieuwe flats? Tot op heden heeft de gemeente hen geen nieuw onderdak aangeboden en zijn de laatste getto's van Ferentari overbevolkter dan ooit. De signalen die ik krijg van mensen uit deze gebieden is dat bij nieuwe huisuitzettingen, zij nieuwe plekken zullen zoeken die ze kunnen kraken of zullen overgaan tot het bouwen van krotten elders. Het etnisch gesegreerde Ferentari belichaamt dan ook de onmacht (en sommige gevallen de onwil) van de post-socialistische besturen om de situatie voor veel Roma te verbeteren. Dit volk, dat tot de 19e eeuw in slavernij werd gehouden, tijdens de Tweede Wereldoorlog doel was van de vernietigingsdrift en ten tijde van het communisme nooit een echte kans heeft gekregen, blijkt ook na 1989 buitengesloten te worden. Maar wat onze politici in West-Europa misschien wel de meeste zorgen baart, is dat veel inwoners van Ferentari westwaarts zullen trekken, zoals velen inmiddels al gedaan hebben. En, om heel eerlijk te zijn, ik kan de Roma geen ongelijk geven!

Literatuurselectie

- Bauerdick, R. (2013) *Zigeuners, ontmoetingen met een onbemind volk*. Amsterdam: Atlas Contact
- Boia, L. (2013) *De ce Romania este altfel? Humanitas*: Bucharest.
- Cinà, G. (2006) *Bucharest, From Village to Metropolis – Urban Identity and New Trends*. Editura Capitel: Bucharest.
- Șoaită, A., M. (2014) *Overcrowding and 'underoccupancy' in Romania: a case study of housing inequality, Environment and Planning*, 46, pp. 203–221.
- Tsenkova, S. (2009) *Housing Policy Reforms in Post Socialist Europe*. PhysicaVerlag: Heidelberg.